Frans van Bommel & Tom van der Have

Toenemende aantallen ganzen, toenemende kosten?

Toenemende populaties overwinterende en in Nederland broedende ganzen en de daaruit voortvloeiende grotere omvang van de landbouwschade hebben geleid tot een verandering in het opvangbeleid voor overwinterende ganzen, het Beleidskader Faunabeheer. Nemen de kosten voor schadetegemoetkomingen en beheerovereenkomsten evenredig toe met de populaties ganzen? Is het beleid voor de wintergan-zen erin geslaagd de stijging van de kosten bij toenemende aantallen te beperken?

Beleidswijzigingen

Sinds 2002 verleent het Faunafonds tegemoetkomingen in de schade veroorzaakt door ganzen (kader 1); hiervóór gebeurde dit door haar voorloper, het Jachtfonds. In de loop van de jaren heeft zich een aantal bepalende veranderingen voorgedaan. Zo zijn de aantallen in Nederland broedende ganzen sterk toegenomen en ook de populaties overwinterende ganzen in Nederland laten positieve trends zien. Ook werd een aantal wijzigingen in het beheer en beleid doorgevoerd. De jacht op ganzen werd in 1999 gesloten. Vervolgens is sinds het seizoen 2005/2006 het Beleidskader Faunabeheer voor overwinterende Kolgans (*Anser albifrons*), Grauwe gans (*Anser anser*) en Smient (*Anas penelope*) effectief in werking getreden, waardoor er buiten de opvanggebieden afschot van Kol- en Grauwe ganzen en Smienten plaatsvindt ter ondersteuning van de verjaging. Deze veranderingen hebben hun weerslag op de omvang van de landbouwschade en de mogelijkheden om deze schade te beperken.

Toenemende schade

De totale kosten voor directe ganzenschade én beheerovereenkomsten hebben de afgelopen jaren een forse toename laten zien. Hoe verhouden de totale kosten voor opvang van overwinterende en doortrekkende ganzen zich tot de kosten vóór de inwerkingtreding van het beleidskader? Neemt de schadeontwikkeling evenredig toe met de populatietrends van broedende en overzomerende ganzen en overwinterende en doortrekkende ganzen?
Het Faunafonds kan agrariërs tegemoetkomingen in de schade verstrekken wanneer zij maatregelen getroffen hebben om de schade te voorkomen dan wel te beperken (kader 2). De door ganzen en Smienten veroorzaakte schade kan bestaan uit: vraat en/of vertrapping waardoor er sprake is van een directe opbrengstderving (foto 1).

Beleidskader Faunabeheer en opvangovereenkomsten overwinterende ganzen

Sinds de inwerkingtreding van het Beleidskader Faunabeheer in 2005 kunnen agrariërs binnen door de provincie begrensde opvanggebieden (totaal 65.000 ha), in het kader van provinciale subsidieregeling agrarisch natuurbeheer (PSAN), zesjarige beheerovereenkomsten afsluiten. Deze contracten bestaan uit een vaste component als basisvergoeding voor de gegarandeerde rust en het voedselaanbod voor overwinterende ganzen en een variabele component afhankelijk van de opgetreden schade. Buiten de foerageergebieden en voor percelen binnen de foerageergebieden waarvoor geen PSAN overeenkomst is afgesloten is alleen reguliere schadevergoeding door het Faunafonds mogelijk. De totale oppervlakte aan afgesloten beheerovereenkomsten omvatte in de jaren 2005/2006, 2006/2007, 2007/2008 en 2008/2009, resp. 53.000, 60.000, 29.000 en 49.000 ha (Directie Kennis, 2009).
Daarnaast bestaat er nog een aantal regelingen om agrariërs in de schade tegemoet te komen en tegelijkertijd opvangcapaciteit voor overwinterende ganzen te creëren, onder meer de regeling voor de opvang van Rotganzen (*Branta bernicla*) op de Waddeneilanden en een aantal kleinere specifiekere opvangovereenkomsten. Ook zijn er, als voorloper op het huidige beleid, in de periode 1996-2005, beheerovereenkomsten gesloten met een aantal agrarische natuurverenigingen (ANV'en) voor de opvang van overwinterende ganzen. Een overzicht van de kosten voor schadeuitkeringen en beheerregelingen wordt gegeven in tabel 1. Hierbij zijn organisatie-, taxatie- en onderzoekskosten van het Faunafonds en de Dienst Regelingen van het Ministerie van LNV buiten beschouwing gelaten.

Kostenontwikkeling en populatietrends van overwinterende ganzen

Over de afgelopen 30 jaar is de populatie overwinterende ganzen gestaag toegenomen, met gemiddeld ongeveer 6% per jaar. In

Kader 1. Kerntaken van het Faunafonds

1. het bevorderen van maatregelen ter voorkoming en bestrijding van schade door beschermde inheemse soorten;
2. het doen van onderzoek en het geven van voorlichting omtrent maatregelen ten behoeve van schadebestrijding;
3. het verlenen van tegemoetkomingen in de schade veroorzaakt door beschermde inheemse diersoorten bij de daarvoor in aanmerking komende gevallen;
4. en het geven van adviezen aan de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en aan de colleges van gedeputeerde staten over aan hen bij wet opgedragen taken.

Tabel 1. Schade- en beheerkosten voor overwinterende en doortrekkende ganzen, in miljoenen euro's, in de periode 2001-2008.

	2001 2002	2002 2003	2003 2004	2004 2005	2005 2006	2006 2007	2007 2008
Ganzenopvang (oude regeling ANV'en, Waddeneilanden en pilots) *	3,0	3,0	3,0	3,1	1,0	1,2	1,5
PSAN vaste beheervergoeding **	-	-	-	-	6,1	6,2	3,4
PSAN variabele toeslag, afhankelijk van schade **	-	-	-	-	3,1	4,0	2,1
Subtotaal beheer- en opvangregelingen	3,0	3,0	3,0	3,1	10,2	11,4	7,0
Tegemoetkomingen in de schade *	3,0	5,0	3,7	4,1	3,1	3,7	7,6
Totaal beheerpakketten en schade	6,0	8,0	6,7	7,2	13,3	15,1	14,6

* kosten voor schade en beheerkosten afkomstig van het Faunafonds, jaarverslagen Faunafonds 2002/2003 t/m 2008
** kosten van de seizoenen 2005/2006 t/m 2007/2008 zijn overgenomen uit Melman et al., 2009

Foto 1. Kol- en Grauwe ganzen op grasland, seizoen 2007/2008 omgeving Deventer (foto: Mark Westebring).

figuur 1 zijn de kosten afgezet tegen het aantal vogeldagen van de beleidskadersoorten (Grauwe gans, Kolgans, Smient) en de zogenaamde mengsoorten (Brandgans (*Branta leucopsis*), Kleine rietgans (*Anser brachyrhynchus*)) die veelal samen met de eerstgenoemde soorten foerageren (van der Jeugd et al., 2008).

Sinds de inwerkingtreding van het Beleidskader Faunabeheer zijn de kosten voor ganzenopvang ruwweg verdubbeld. Figuur 1 laat zien dat er gedurende de seizoenen 2001/2002 t/m 2004/2005 het aantal vogeldagen en de kosten voor opvang gecorreleerd zijn. Deze koppeling lijkt te ontbreken vanaf het seizoen 2005/2006, wanneer er sprake is van een scherpe, meer dan evenredige toename van de totale kosten. Deze stijging wordt voornamelijk veroorzaakt door de vaste kosten voor beheerpakketten, terwijl de variabele kosten voor schadevergoeding over de jaren redelijk stabiel gebleven zijn. Uitzondering is het laatste seizoen 2007/2008, dat een sterke stijging van de schadetegemoetkomingen laat zien. Dit wordt veroorzaakt doordat er voor minder hectares een PSAN opvangovereenkomst is afgesloten, waardoor schade gemeld wordt bij het Faunafonds i.p.v. bij de Dienst Regelingen die voor de PSAN opvangovereenkomsten verantwoordelijk is. De totale kosten voor schade en ganzenopvang vallen hierdoor echter lager uit, omdat de vaste en variabele kosten van de PSAN sterker afnemen, dan de schadetegemoetkomingen toenemen.

Wat zegt dit voor de toekomst? Wanneer de populatie overwinteraars met 6% jaarlijks blijft toenemen, zullen de variabele kosten naar verwachting jaarlijks met 0,7 - 0,9 miljoen euro stijgen. Stabiliseert de populatie zich daarentegen op het huidige niveau, wat de laatste jaren het geval was, dan blijven de variabele kosten gehandhaafd rond de 5 miljoen euro, uitgaande van een constante grasprijs (Melman et al., 2009). De totale kosten van de opvang zijn sterk afhankelijk van de huidige opzet van het opvangbeleid. De meeste graslandschade ontstaat in het voorjaar bij hoge dichtheden ganzen. Een optie zou kunnen zijn de ganzen overal in Nederland op te vangen en ze in het najaar lange tijd met rust te laten, waardoor de ganzen meer verspreid en met lagere dichtheden zullen voorkomen. Naar mag worden verwacht zullen de variabele kosten hierdoor minder snel toenemen. Daarnaast zullen er op den duur nauwelijks vaste kosten zijn, omdat er geen nieuwe beheerovereenkomsten meer afgesloten worden. Tevens kan verjaging in de late winter van percelen met hoge dichtheden, de schade mogelijk nog verder beperken, aangezien de hoge dichtheden in deze periode veel schade veroorzaken (Melman et al., 2009).

Kader 2. Procedure tegemoetkoming schade

Het Faunafonds kan onder voorwaarden een tegemoetkoming verlenen voor schade veroorzaakt door beschermde inheemse diersoorten aan bedrijfsmatig geteelde landbouwgewassen of gehouden landbouwhuisdieren. Om in aanmerking te komen voor een tegemoetkoming van het Faunafonds dienen er preventieve maatregelen getroffen te worden om de schade te voorkomen dan wel te beperken. Deze preventieve maatregelen zijn afhankelijk van gewas, diersoort, periode en gebiedsstatus.

Voor zowel overzomerende ganzen als voor overwinterende ganzen buiten de opvanggebieden is het noodzakelijk preventieve maatregelen te treffen. Deze maatregelen bestaan uit het aanvragen en gebruiken van een ontheffing (Flora en faunawet art. 68) voor ondersteunend afschot van Kolganzen, Grauwe ganzen en/of Smienten, conform het Beleidskader Faunabeheer. De inzet van visuele preventieve middelen voor blijvend grasland, graszaad en graan vanaf zes maanden is, vanwege de beperkte effectiviteit van deze middelen, sinds juni 2009 niet langer een vereiste. Voor kwetsbare gewassen of de periode dat gewassen voor schade gevoelig zijn blijft de inzet van zowel visuele als akoestische middelen noodzakelijk. Treedt er desondanks schade op, dan dient het verzoekschrift binnen 7 werkdagen bij het Faunafonds binnen te zijn.

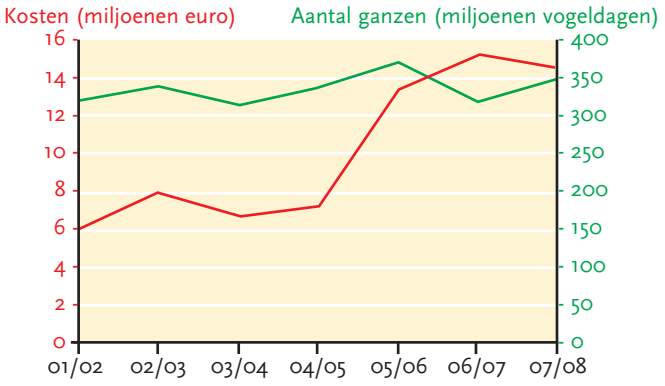

Fig. 1. Ontwikkeling van aantallen overwinterende ganzen en Smienten en de kosten voor schadetegemoetkomingen en opvangregelingen, in de periode 2001-2008. Vogeldagen (aantal ganzen en smienten x het aantal dagen dat ze in Nederland verblijven) gebaseerd op van der Jeugd et al. (2008), kosten gebaseerd op Faunafonds (2002/2003 t/m 2008) en Melman et al. (2009).

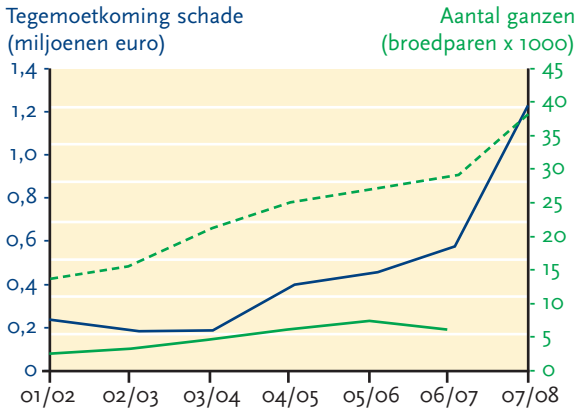

Fig. 2. Ontwikkeling van aantallen in Nederland broedende ganzen en kosten voor schadetegemoetkomingen in de periode 2002-2008. Brandganspopulatie in de periode 2002-2007. Aantallen ganzen gebaseerd op van der Jeugd et al. (2006) en SOVON & CBS (2009); kosten gebaseerd op Faunafonds (2002/2003 t/m 2008).
Grauwe gans
Brandgans

Kostenontwikkeling en populatietrends van broedende en overzomerende ganzen

Voor in Nederland broedende en overzomerende ganzen is de situatie anders. Voor deze ganzen bestaan geen opvangregelingen en is alleen de reguliere schaderegeling van toepassing. De inheemse Grauwe gans en Brandgans, en de verwilderde Soepgans (*Anser anser forma domesticus*) en de uitheemse Grote Canadese gans (*Branta canadensis*) vormen de grootste zomerpopulaties. Het schadeverloop is vergeleken met de populatietrends van Grauwe gans en Brandgans (fig. 2). De schade die Soepganzen en Grote Canadese ganzen veroorzaken is onbekend, aangezien het Faunafonds alleen tegemoetkomingen in de schade verleent voor inheemse soorten, met als gevolg dat schade van niet-inheemse soorten niet door grondgebruikers wordt gemeld.

De Grauwe ganzenpopulatie is bijna verdrievoudigd, van 14.000 naar 38.000 broedparen in de periode 2002-2008. Brandganzen laten een soortgelijke trend zien in de periode 2002-2007, van 2.400 naar 6.000 broedpaar (van der Jeugd et al., 2006; SOVON & CBS, 2009). De kosten voor schadetegemoetkomingen stijgen over dezelfde periode sterker, ruim een factor 5. De kostenontwikkeling verloopt echter wel evenredig met de ontwikkeling van de broedpopulaties. Behalve voor het seizoen 2007/2008, waar de kostenstijging niet in verhouding is met de populatieontwikkeling van het aantal overzomeraars. Onduidelijk is nog of deze snellere kostenstijging een tijdelijke fluctuatie is, of dat het veroorzaakt wordt door hogere prijzen voor landbouwproducten of een verminderde acceptatie door de landbouw voor schade door overzomerende ganzen.

De verwachting is dat de populaties in Nederland broedende ganzen bij ongewijzigd beleid vooralsnog zullen blijven stijgen. Grauwe ganzen lijken voor sommige gebieden de draagkracht bereikt te hebben, daarentegen neemt de stand jaarlijks nog toe, vanwege uitbreiding van bestaande populaties en het broedareaal. Voor Brandganzen, evenals een aantal nu nog kleine populaties andere ganzensoorten, wordt een nog sterkere toename verwacht (van der Jeugd et al., 2006).

Conclusies

De kosten van de winteropvang zijn na de implementatie van het Beleidskader Faunabeheer in 2005 grofweg verdubbeld, niet zozeer vanwege de toename in aantallen overwinterende ganzen en Smienten, maar wel door de hogere kosten die gemoeid zijn met de vaste beheervergoedingen.

Bij stabilisatie van de populatie overwinteraars en een handhaving van het opvangbeleid zullen de kosten van het beleid zo'n 14 miljoen euro bedragen. Daarentegen zullen bij een verdere toename van het aantal vogeldagen met 6% de variabele kosten naar verwachting jaarlijks met 0,7 - 0,9 miljoen euro stijgen.

Door de ganzen overal in Nederland op te vangen en niet te verjagen zullen de variabele kosten mogelijk minder snel stijgen. Ook zullen, omdat er geen nieuwe beheerovereenkomsten meer afgesloten worden, de kosten van beheervergoedingen voor een groot deel verdwijnen.

De aantallen in Nederland broedende inheemse ganzen zullen verder toenemen en daarmee zullen ook de kosten voor tegemoetkomingen in de schade verder stijgen. De schade door verwilderde soorten of exoten zal samen met de populaties ook verder stijgen, de schade wordt momenteel echter niet gemonitord.

Literatuur

Directie Kennis, 2009. Evaluatie Beleidskader Faunabeheer 2005-2008 overwinterende ganzen en smienten. Rapport DK nr. 2009/dk120. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Ede.

Faunafonds, 2002/2003, 2004, 2005, 2006, 2007 & 2008. Jaarverslagen Faunafonds, Dordrecht.

Jeugd, H.P. van der, B. Voslamber, C. van Turnhout, H. Sierdsema, N. Feige, J. Nienhuis & K. Koffijberg, 2006. Overzomerende ganzen in Nederland: grenzen aan groei? SOVON-onderzoeksrapport 2006/02. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Jeugd, H.P. van der, E. van Winden & K. Koffijberg, 2008. Evaluatie Opvangbeleid 2005-2008 overwinterende ganzen en smienten, deelrapport 5: Invloed opvangbeleid op de verspreiding van overwinterende ganzen en smienten binnen Nederland. SOVON-onderzoeksrapport 2008/20. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Melman, T.C.P., B.S. Ebbinge & A.P.P.M. Clerkx, 2009. Evaluatie Opvangbeleid 2005-2008 overwinterende ganzen en smienten, deelrapport 7: Kosten van het opvangbeleid in relatie tot de verspreiding van ganzen en smienten over de provincies. Alterra-rapport 1844. Alterra, Wageningen.

SOVON & CBS, 2009. Netwerk Ecologische Monitoring, BMP-indexen bijgewerkt t/m 2008, LSB t/m 2007. SOVON Vogelonderzoek Nederland & CBS.

Summary

Increasing goose numbers, increasing costs?

Both the number of wintering geese as the breeding populations of geese have increased in The Netherlands. This has lead to a substantial rise in costs for compensation of agricultural damage and management for accommodating wintering geese. Therefore the question rises, if the increase in costs is in proportion to the population trends? Since the introduction of governmental policy to concentrate wintering waterfowl in designated accommodation areas, the costs have roughly doubled, to 14 million euro annually, whereas the numbers of wintering geese have been relatively stable. This increase is merely due to management costs and for damage payments. The majority of the management costs can be reduced by accommodating geese throughout The Netherlands in autumn and winter; the variable costs might be reduced to some degree by scaring high concentrations of geese away in late winter. For breeding populations the costs for compensation of agricultural damage have risen proportionally with the population trends, to 1.2 million euro in 2008. The expectation is that both numbers of breeding geese and costs further increase the coming years.

F.P.J. van Bommel MSc
Faunafonds
Postbus 888, 3300 AW Dordrecht
f.van.bommel@minlnv.nl

Dr. T.M. van der Have
(Voorheen werkzaam bij Faunafonds)
Team Invasieve Exoten
Plantenziektenkundige Dienst
Postbus 9102, 6700 HC Wageningen
t.van.der.have@minlnv.nl